

Fig. 1. Alsønderup. Ydre, set fra sydvest.

M.M. 1922

ALSØNDERUP KIRKE

STRØ HERRED

Kirken er nævnt i el udateret mageskifte mellem biskop Absalon og Æbelholt kloster (o. 1171—78)¹, hvorved bispetienden kom til Æbelholt. Klemmebrevet 1555 bestemte, at den skulle nedbrydes og at menigheden skulle søge Æbelholt klosterkirke² (p. 1416). Kirken stod derefter ode men blev ikke nedbrudt, og et kongebrev af 29. maj 1561 bestemte, at den atter måtte tages i brug, da sognefolkene klagede over, at Æbelholt lå for langt borte og var for stor at holde vedlige; sognefolkene skulle herefter vedligeholde kirken og have præst og degn fælles med Tjæreby³. 1567 var der 21 tiendeydere⁴ i sognet; 1651 betegnes kirken som anneks til Tjæreby⁵ og udgør stadig eet pastorat med denne. 1875 købte kommunen kirken af statskassen for 9520 rdl.⁶; 1. april 1970 overgik den til selveje.

Kirken ligger på en banke i byens nordvestre udkant; den ret lille kirkegård, der har fået sin nuværende form gennem to udvidelser, 1843⁷ og 1875—76⁸, mod henholdsvis nord og vest, hegnes af kampestensmure, som i det store og hele skriver sig fra tiden for og omkring sidste udvidelse; på store stræk er murene delvis jorddækkede indvendig, delvis cementerede og på oversiden for-

synet med et ståltrådshegn. 1722⁹ omsattes 58 favne stengærde, men ellers bestod indhegningen i ældre tid af teglmur dækket med tegl; dette oplyses dels i forbindelse med omsætningen 1867¹⁰, dels så langt tilbage som 1663¹¹.

Af *indgange* lindes der nu en låge i nord samt en køreport med låge i syd, begge steder med fløje af trætrekker mellem ret store, nyere piller af røde teglsten. En lille låge i det østre ståltrådshegn gav adgang til den tidligere graverbolig, hvis vestre taggavl hvilede på selve muren; boligen blev nedrevet 1969, og grunden udlagt som parkeringsplads. — 1722 fornyedes den murede bue i søndre kirkeport og det samme skete med den nordre låges bue 1748⁹; disse buer synes at være forsvundet inden 1827¹², da alene de hvidtede portpiller omtales.

En ny *†kirkerist* anskaffedes 1615¹³, og graven under den blev opkastet.

Et *†hals jern* uden kæde nævnes i inventariet 1764¹⁴.

En *†kirkelade* var udlejet 1614 og 1661¹⁵.

Et *ligkapel* i kirkegårdens nordvesthjørne er opført omkring 1910¹⁶.

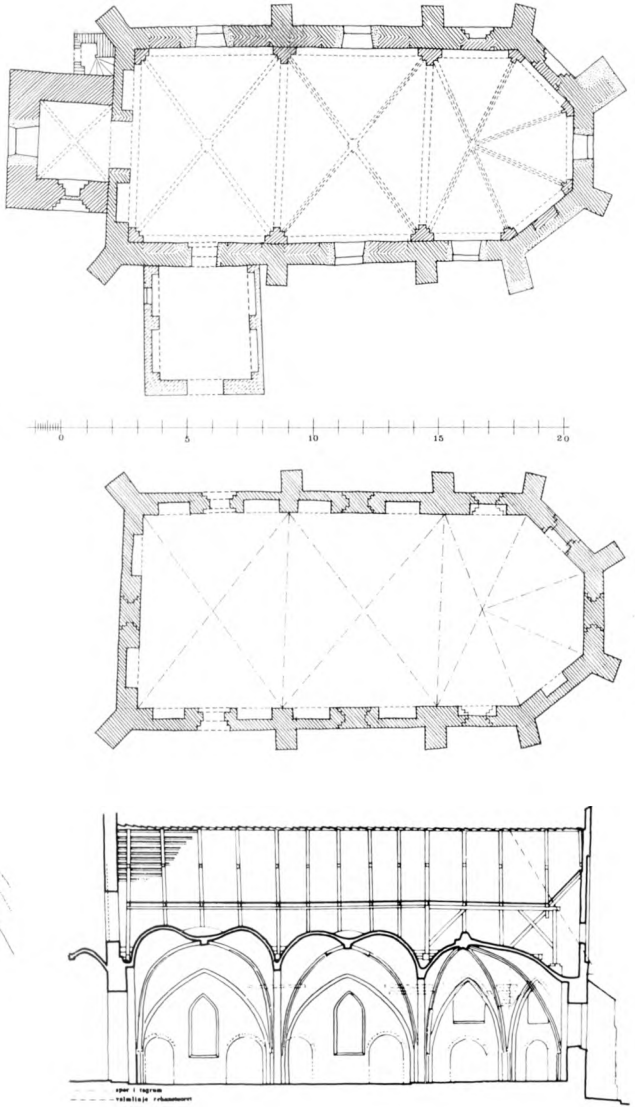
Kirken består af et hvælvet langhus med tresidet østafslutning, formentlig færdigbygget i 1300'ernes sidste del, to senmiddelalderlige tilbygninger, tårn i vest og våbenhus i syd, samt et trappehus på tårnets nordside fra efterreformatorisk tid; en tagrytter er forsvunden. Orienteringen har afvigelse til syd.

†Trækirke? Intet i den nuværende bygning kan gå tilbage til 1170'erne, da en kirke er bevidnet første gang (p. 1437). Ud fra den nuværende kirkes alder og den åbenbare mangel på genanvendt stenmateriale må man slutte, at der i Alsønderup kan have stået en trækirke indtil et godt stykke ind i 1300'erne, samt at denne et årsmål kan have fungeret sammen med østenden af stenkirken.

Indledning. Den nuværende kirke fremtræder som et helstøbt langhus fra o. 1350—1400. Alligevel rummer den spor, som fortæller, at der allerede under opførelsen er gennemført ændringer, som har fået afgørende indflydelse på interiørets endelige form. De viser tillige, at østenden i sin ældste skikkelse kan gå tilbage til 1300'ernes første halvdel. Som inspirationskilde for østendens polygon er det nærliggende at pege på klosterkirken i Æbelholt, der — antagelig o. 1324 — forsynedes med en tresidet korvæg; men i øvrigt må det erindres, at Alsønderup i plan og opbygning var helt i overensstemmelse med 1300'ernes anerkendte kirketype¹⁷.

Både gennem udformningen og den sene opførelsestid skiller Alsønderup sig ud fra amtets øvrige landsbykirker, der alle tilhører den ældre plantype med klart adskilt kor og skib. I langhuset har skellinien mellem menigheden og det liturgiske kor alene været markeret af en skranke eller et gitter (p. 1450). Heller ikke udvendig er der noget arkitektonisk skel; bygningen fagdeles af Li støttepiller, af hvilke korpolygonens og vesthjørnernes er diagonalstillede. Pil-

Fig. 2 -5. Alsønderup. 2. Den nuværende plan, målt af H. Brahde 1957. 3. Rekonstruktion af den oprindelige plan (p. 1439). 4. Langsnit set mod nord; prikkede linjer angiver fortændinger og buer til den ældste overhvelvning (p. 1440); målt af Lars Klint og H. Reitzel-Jensen 1969. 1:300. 5. Til venstre. Vindue i korpolygonens nordøstside (p. 1442). 1:100. Målt af H. Hansen 1922. Alt tegnet af El. M. 1970.

lerne viser, at kirken er planlagt med hvælv hvilende på forlæg i murene; en sådan overhvelvning gennemførtes også i langhusets ældste del, der omfatter det østligste fag med korpolygonen, men aldrig i de vestlige fag, hvor murenes øvre del må være noget yngre end resten. Da kirken efter en årrække nærmede sig sin fuldendelse, blev østendens hvælv fjernet og nye indbygget i sammenhæng med vestendens overhvelvning, men denne gang hvilende på sekundære vægpiller og skjoldbuer (p. 1441). Bygningens ældste tag synes al have været afvalmet i øst, over en omløbende gesims, og kun i vest forsynet med en blændingspydet taggavl (p. 1441); østendens nuværende gavl rejstes antagelig 1617 (p. 1444).

Byggematerialet er en forholdsvis kort, rød munkesten (ca. 25,5—26—27 x 12—13x8,5—9 cm), iblandet adskillige hårdtbrændte sten og muret i uregelmæssigt munkeskifte, der snart har een snart mange løbere mellem binderne; en del af uregelmæssighederne skyldes dog sikkert de talrige, mere eller mindre udstrakte skalmuringer, hvoraf de yngste (med maskinsten) er udført efter 1892¹⁸. Udvendig i vestgavlen ses en ret klar rygflue, mens overvæggene, som ikke er beregnet til at være synlige, har skrabefuge af fed, småkornet mørtel.

Langhuset. Svarende til den fagdeling, som støttepillerne angiver, har hele bygningen indvendig været forsynet med en række store, halvanden sten dybe nicher eller spareblændinger, der afsluttes med en fladbue med stor pilhøjde. Disse blændinger, som blev tilmuret ved den endelige overhvelvning, fordeler sig med een i hver af korpolygonens skrå sider og det korte korfag samt to i hvert af de øvrige fag; også vestvæggen fik to¹⁹, der nu er de eneste utilnurede og således den eneste mindelse om rummets første udformning. Mellem blændingerne i det vestligste fags syd- og nordside lindes dørstederne, hvoraf kun det søndre er bevaret, kronet af et vindue. Tre af korpartiets vægge har højtiddende, oprindelige vinduer (fig. 5 og p. 1442).

Langhusets østende. Mens bygningen gennem sine støttepiller og indvendige blændingsarkitektur således rober en fast plan ved arbejdets begyndelse, viser murværket, at østenden, selve det liturgiske kor, fik første prioritet med hensyn til færdiggørelsen. Udvendig i nord, vest for støttepillen mellem korfaget og midtfaget, anes et skel; herfra mod øst kan man følge et afretningsskifte rundt på mur og støttepiller til under korets østvindue, hvor det kantstillede skifte går over i et normalskifte. På polygonens nordøstside ses endvidere lige over vinduet et binderskifte med tre udkragende sten; disse sten må repræsentere underste skifte i en falsgesims, som oprindelig kronede bygningen og som stadig markerer sig hen ad hele nordmuren gennem et bindigt kopskifte, der korresponderer med et savskifte i vestgavlens fodlinie. Toppen af de oprindelige vinduer i østenden overskæres af de nuværende hvælvbuer, men over dem kan man se, at der koncentrisk med vinduernes stik er udsparet forlæg til ældre hvælv, og at disses kapper har været opført og lommerne udmuret i de afsatte fortandinger (fig. 4). Det er derimod uklart, om kapperne har samlet sig til en seksribbet hvælving som nu eller til to hvælv (en krydshvælving over det rektangulære fag og en trekappet over polygonen). Adskillige hvidtelag på vinduernes inderfælde og de beskedne rester af hvælvkapperne vidner om, at østenden har været brugt en årrække, inden den nyhvælvedes sammen med resten af langhuset.

Fuldendelsen af vestenden og langhusets hvælv. Den øvre del af murene i vest skiller sig ud fra østendens, ved at der ikke er sat forlæg af til hvælvkapper, men nok visse fortandinger til lommeudmuring. Dette indebærer, at man alle-

Fig. 6. Alsønderup. Ydre, set fra nordøst.

V. M. 1947

rede ved færdiggørelsen af murene i vestenden har bestemt sig for en anden overhvelvningsform end i øst. Årsagen er ukendt, men kan vel finde en forklaring i den tidlige forstærkning af to støttepiller ved korpolygonen, thi den må være foranlediget af sætninger i murværket, som kan have været farlige for østendens hvælv.

Langhusets gavlfod i vest har som nævnt et savskifte i fodlinien, hvis højde korresponderer med gesimsresterne i øst. Over denne lindes en særpræget blændingsdekoration, et kors med retkantede eller aftrappede endefelter og under korsarmene to flankerende blændinger med trappeformet afdækning²⁰; både savskifte og blændingsbunde er pudsede, hvad der viser, at bygningen i øvrigt må have stået i blank mur.

Forud for opførelsen af de falsede vægpiller og skjoldbuerne til langhusets hvælvinger måtte vestendens store spareblændinger tilmures, og det samme skete med østendens, hvor en enkelt er blændet i sildebensteknik; i vest var tilmuringen nødvendig af pladmæssige grunde, men det er tillige muligt, at man samtidig har tænkt på en stabilisering af de spinkle mure. — Rummet blev delt i tre hvælvfag skilt af helstens gjordbuer, der ligesom skjoldbuer og

Fig. 7. Alsønderup. Indre, set mod øst.

N. Termansen

ribber har forlæg i de falsede vægpiller. Ribberne er halvsten brede, dels profilerede, dels retkantede og i de to vestre hvælv samlet om en diagonalstillet toprude; østendens ribbeprofil er lidt anderledes end de to vestre fags hvælv og typologisk lidt ældre, hvilket måske betyder, at man her har anvendt ribbestenene fra den første overhvælvning. På oversiden har østhvælv et flere skifter høj topforstærkning og rulskeftestillede overribber. Hverken de ældre fortandinger for lommeudmuringer i øst eller de yngre i vest udnyttedes. I midthvælvingens nørdkappe er der et slidt klokkerebshul.

Fordelingen af *vinduer og døre* er omtalt p. 1440, og det er tillige nævnt, at den ældre østendes vinduer er blevet beskåret af den sekundære hvælvning. Bedst bevaret er korets vinduer mod nord og nordøst; de sidder højt, er spidsbuede med ydre og indre false; i det næstyderste led er de lodrette karme sat af skråfasede sten og lysningskarmen af en trekvartstav; stikket, der kan have været fladbuet²¹, er forsvundet. Korpolygonens nuværende, spidsbuede østvindue er ret lille; det indrammes af et ældre, hvis bredde og ydre form svarer til vinduerne i nordøst og nord; måske er det lille vindue muret ind i det større ved hvælvændringen. Sydøstsiden er skalmuret, men af forholdene over

Fig. 8. Alsønderup. Indre, set mod vest.

N. Termansen 1934

hvælvene fremgår, at der aldrig har været noget vindue her. I korfagets sydside og i begge midtfagets mure er eventuelle spor udslettet af de nuværende 1800-tals jernvinduer; et sådant findes tillige i vestfagets nordmur, hvor der endnu 1892 udvendig sås spor af et vindues- og dørparti svarende til det, som i noget behugget og delvis tilmuret stand findes i syd. Døren her har mistet anslaget, og man ser ikke mere, at yderste led var muret af skråfasede sten; afdækningen består af vandrette planker, der bærer de fire—fem skifter murværk, som skiller døren fra vinduet ovenover. Det har samme bredde som døren og en højde på 157 cm; vinduets ydre form er spidsbuet som i østenden, men false og lysning skjules af tilmuring; det synes ifølge Løfflers indberetning klart, at dørvinduernes indre stik går fri af hvælvene.

Tårnet, som rummer to middelalderlige klokker (p. 1453), er antagelig fra tiden omkring eller efter 1400'ernes midte. Over en ikke særlig kraftig kampestenssyld er det opført af munkesten, der indtil overkanten af mellemstokværkets blændingsrække ligger i polsk skifte, derover i munkeskitte og med ridsefuge; i forbindelse med tårnets opførelse forstærkedes skibets spinkle gavlvæg med en halv sten på østsiden. Tårnrummet har i syd et rigtfalset, spidsbuet vindue,

hvis høje anbringelse harmonerer med kirkens øvrige vinduer; vestvinduet er derimod fra 1800'rne. Rummet åbner sig mod øst med en slank, rundbuet arkade, der danner en smuk helhed sammen med de to spareblændinger i skibets vestmur; hvælvingen er samtidig med murene og forsynet med lette overribber. Adgangen til mellemstokværket skete oprindeligt ad en †*fritrappe* til en fladbuet, falset overdør, som nu bruges sammen med det yngre trappehus. Mellemstokværket belyses af to sekundære småglugger i vestmuren, der udvendig har et galleri af seks lige høje, foroven aftrappede halvstens blændinger; i afdækningernes øverste dæksten er der på undersiden udhulet en bue. Klokkestokværket har mod syd, vest og nord et højt, spidsbuet og falset glamhulpar, men ikke mod øst, hvor man i stedet har trukket blændingsgavlens fodlinie et godt stykke ned og derpå indkomponeret et mindre, spærdækket glamhulpar i blændingsdekorationen. Dette synes i hvert fald at være den mest nærliggende forklaring²² på de noget uregelmæssige forhold i denne blændingsgavl, der i øvrigt prydes af syv spidsbuede høj blændinger med samme antal kamtakker. Vestgavlen, hvis fodlinie ligger i normal højde, har lige så mange blændinger, men afslutningerne er ændret i forbindelse med kammenes ommuring.

- Tårnrummet var muligvis *dåbskapel* indtil 1733⁹, da fonten i forbindelse med indretning af et vestpulpitur flyttedes til korets nordside (p. 1448).

Våbenhuset tilhører en kendt senmiddelalderlig type med spinkle flankemure, der udvendig er forsynet med savskifte under en svagt fremspringende, aftrappet gesimsfrise og indvendig med to store, fladbuede spareblændinger i hver mur. Såvel den fladbuede dør i højt, spidsbuet spejl som hele taggavlen er fornyet, men det er troligt, at den komplicerede, delvis etagedelte dekoration genspejler ældre forhold. Det indre har gulv af gule lerfliser og gråmalet bjælkeloft.

Trappehuset må være fra tiden efter reformationen og skal muligvis sættes i forbindelse med en større tårnreparation 1645²³, men dets ydre er hårdt restaureret i nyere tid. Det har fladbuet underdør mod vest, rund spindel, men firkantet trapperum med trin på vandrette binderstik; trappen udmunder ved den ældre overdør.

Kirkens østre taggavl, der følger korpolygonens tre sider, har antagelig 1617¹³ erstattet det afvalmede tag. Ideen til den usædvanlige, knækkede gavl er snarest kommet fra Slangstrup, og da der nævnte år udførtes et murerarbejde for 165 mark i Alsønderup af en Jørgen bygmester fra Slangstrup, er det sandsynligt, at gavlen skal tilskrives den Jørgen von Friborg, der kalder sig selv Slangstrup kirkes bygmester. Gavlen er hårdt restaureret og nu forsynet med kamtakker, men de kan have afløst svunge linier svarende til Steenwinckels Slangstrup, Bastian murmesters Skævingetårn fra 1614 eller gavlene på Ølsted kirke.

†*Tagrytter*(?). Klokke rebshullet i kirkens midterste hvælv (p. 1442) viser formentlig, at langhuset havde en tagrytter fra begyndelsen.

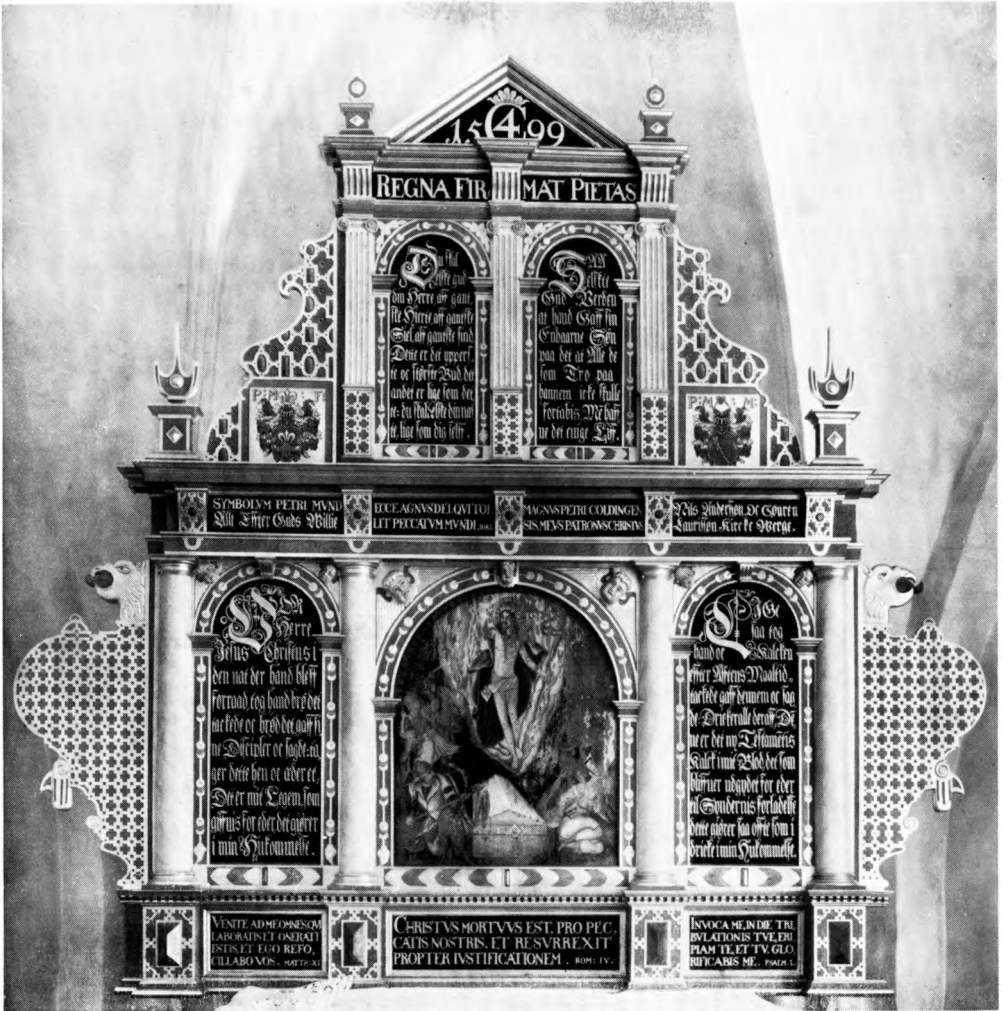

Fig. 9. Alsønderup. Altertavle med malet årstal 1599 (p. 1446),

V. M. 1947

Kirken står i blank mur, men har engang haft pudsede blændinger (p. 1441), og det er tillige muligt, at den før restaureringen i 1800'rne har stået helt hvid²⁴. Fra 1800'rne stammer de store, spidsbuede jernvinduer og formentlig alle tagværker; langhusets nuværende falsgesims og murenes øvre skifter må ses i forbindelse med tagværksfornyelsen. Store istandsættelser på tårn og våbenhus 164 5 ²³ lader sig ikke umiddelbart påvise. 1965 blev der indlagt el-varme (arkitekt Preben Thorsen); interiøret står hvidkalket med gulve af munkesten (koret) samt af gule og røde lerliser (tårn og skib).

En †vindfløj fik 1617 ny stang¹³.

†Kalkdekoration. 1743⁹ blev hvælvbuer og ribber marmorert i brunrødt.

INVENTAR

Oversigt. Skønt kirken først er opført i gotisk tid, har den en romansk granitfont, der kan stamme fra en ældre kirke på stedet (jfr. p. 1438). Alt middelalderligt inventar er ellers forsvundet, og af det ældste stolesæt fra sidste halvdel af 1500'rne er kun fire gavle bevaret; resten af stolesættet er fra 1800'rne dog med bevarelse af noget barokt panel. Kirkens to fine hovedstykker, renæssance-altertavlen fra 1599 og den kun få år yngre prædikestol, er formentlig fra samme værksted, Bernt snedkers i Slangerup. Alterstagerne er omtrent samtidige med det ældste stoleværk, alterkalken fra 1753. I tårnet hænger en klokke fra 1458, vistnok af »Jes smed«, og desuden en nederlandsk fra 1513, den sidste sikkert først »indført« i Christian IV.s tid ligesom dens landsmand i Helsingør S. Olai.

Alterbord, 1951, muret²⁵; 1954 dækket af panelværk. Under det nuværende alterbord konstateredes syldsten og et par munkestensskifter.

†*Alterklæder.* 1662 havde kirken et blått kaffas alterklæde¹¹; efter dette taler regnskaberne kun om røde, af fløjel eller »plys« (1764: rødt atlask), med guld- eller sølvgaloner, flere med kongeligt navnetræk, krone og årstal²⁶.

Altartavle (fig. 9) i renæssance, med malet årstal 1599, beslægtet bl.a. med tavlerne fra Oppesundby (Lyng-Frederiksborg hrd.) og Orø (Horns hrd.) og muligvis fra samme værksted som prædikestolen (p. 1450). Storstykket deles af toskanske halvsøjler i tre rundbuede arkadefelter der, i hjørnerne er forsynet med englehoveder (sidefelternes fornyet). Storvingerne, som foroven ender i et rovfuglehoved uden tilsvarende klo foruden, er dekoreret med fladt, strengt geometrisk kassetteværk. Postamentet er lidt bredere endorstykket og tredeles af fremspring, mens frisen er firdelt af karniskonsoller. I topstykkets bue-svikler er der symmetriske akantusblade; spirene fornyet både her og på stor-gesimsen.

Tavlen, der var stærkt medtaget af orm, fordi værkstedet havde anvendt træ med splint, underkastedes 1934 en grundig istandsættelse²⁷, ved hvilken det syge træ borttoges, og storvingernes »maver« suppleredes. Samtidig fjernedes overmalinger fra 1811²⁸ og 1864¹⁰ samt en herunder liggende, antagelig fra 1745, da Hans Nielsen, Ganløse, renoverede altartavle og prædikestol med smukke farver, som de forhen havde været⁹. Den oprindelige staffing fremkaldtes: blå smalte var overalt brugt som ornamentbund, rammer, postament og profiler var sortbrune med i hvert fald rødt og guld på profilerne. Ved op-malingen erstattedes smalten og det sortbrune af en lidt trist grå farve med sparsom anvendelse af rødt. I topvingerne fremdroges lensmanden på Frederiksborg Peter Munds fædrene og mødrene (Glambek) våbner, og den glatte flade herudenom, der tidligere var malet med et mønster svarende til storvingernes skårne, fik en kassetteværksdekoration med grønne ædelstens- og røde smykkebosser. I storfeltet (jfr. fig. 10) sad et billede på lærred fra 1700'rne, korsnedtagelsen, en spejlvendt kopi efter Jean Jouvenets maleri i Louvre²⁹.

Fig. 10. Alsønderup. Maleri, korsnedtagelsen, spejlvendt efter Jean Jouvenet, tidligere i altertavlens storfelt dækkende det oprindelige maleri, jfr. fig. 9 (p. 1446).

Det overførtes til nyt lærred og er nu ophængt over syddøren. Det gamle storfelt, der hang på væggen i sit rammeværk og forestiller opstandelsen, konserveredes og indtog senere sin oprindelige plads. Trods store afskalninger (større partier af krigerne ses nu ikke mere) står billedet endnu smukt med sine klare, skarpt afgrænsede renæssancefarver, Kristus i purpurgewandt svævende på baggrund af et svovlgult lysskær, krigerne i brogede dragter, hvor rødilla er fremtrædende³⁰. Gyldne fraktur- og versalindskrifter (på henholdsvis dansk og latin) fylder de øvrige felter, i stor- og topstykket nadverordene, endvidere »Du skal elske Gud« etc. og »Saa elskte Gud Verden« etc. på dansk; postamentindskrifterne på latin: Kom til mig alle I, som arbejder etc., Kristus er død for vore synder etc. og Påkald mig etc. fra Matth. XI, Rom. IV og Psalme L. I frisefelterne under Munds fædrene våben »Symbolvm Petri Mvnd (P. M.s valg-

sprog) Allt eliter Guds Willie«, herefter (på latin): Se det Guds lam etc. Johs. I, endvidere »Magnvs Petri Coldingensis, mevs Patronvs Christvs« (»Mogens Pedersen Kolding, Gud er min beskytter«) samt »Niels Anderssøn oc Søren Laurissøn Kircke Werge«. I gavlfeltet og topstykkets frise Christian IV.s kronede navnetræk flankeret af årstallet samt kongens valgsprog på latin³¹.

Altersølv. Kalk 1753, købt hos guldsmed A. F. Holling, København, der tog den gamle kalk og disk i delvis betaling⁹. Kalken er af den almindelige barokke type, som også Niels Jonsen bruger (jfr. f.eks. Blistrup p. 1269, fig. 11), med sekstunget fod og midtdelt, godronneret knop. Bæger 1874³². På foden Københavns bymærke 1753 og mestermærke AFH 1747 (Bøje 354). Bægeret har Københavns bymærke med utydeligt årstal og mesternavn: V. Christesen (Bøje 1141 eller 42). Frederik V.s monogram, der ifølge regnskaberne stod på det oprindelige bæger, er overført til det nye. Højde 20,5 cm. *Disk*, samtidig med kalkens ældre del, med graveret cirkelkors, hvis arme dannes af akantusblade; under bunden Hollings mærke to gange gentaget. *Oblatæske* 1864¹⁰, stemplet med Københavns mærke; under bunden graveret: »Alsnyderup« og indridset: 27/10 64. — 1833 nævnes en rødakeret *†*oblatæske af blik³³; den var itu 1846¹². *†Vinkande* af porcelæn, nævnt som ny 1841¹².

†Altersølv. 1561 fik foged på Krogen, Frands Lauritsen, befaling til atter at lade sognemændene i Alsønderup få hvad kalk og disk, han på kongens vegne annammede til Krogen slot³⁴.

Alterstager, gotiserende, men senest fra tiden o. 1575, med tre ens ringe om det svagt koniske cylinderskaft. Den store fodskål, der er betydelig større end lydeskålen, vidner ved sin profilering om renæssancens indflydelse. På oversiden af den ene fodskål er indslået giverens bomærke (et 4-tal med lodret streg over tværarmen til højre og nederst på den lodrette streg et kryds med tværstreg) flankeret af N I. Højde 53,2 cm.

Messehagel, ny; grønt, korsmønstreret silkestof, midtdelt af smal, lodret guldgalon med to blå striber. *†Messehagler*. 1620 nævnes en rød, af fløjl¹³, 1662 omtales en blå kaffas hagel¹¹, og herefter nævnes kun røde med guld- eller sølvgaloner og kors³⁵.

Alterskranke 1957, af lys eg som alterbordspanelet og bestående af otte i en bue sammenstillede bænke, hvis skamler og læn er betrukket med lyst nigerskind. Efter tegning af arkitekt Alfred Hjort Andreasen, København.

Døbefont, romansk (altså ældre end kirken), af granit, af Roskildetype, med en spinkel tovstav midt på den keglestubformede fod, der ligesom kummen afsluttes af en rundstav. Kummen, 74,5 cm i tv.m., er udmuret med cement. Højde 78,6 cm. — 1733 flyttedes fonten op i korets nordside (p. 1444), og 1745 blev den tillige med sit *†*låg malet af Hans Nielsen, Ganløse⁹, atter malet 1841³⁶, men afætset o. 1864¹⁰ (Mackeprang: Døbefonte p. 6, 44, 84, 405).

Fig. 11. Alsønderup. Prædikestolsfelt med evangelisten Markus (p. 1450),

E. M. 1969

Fig. 12. Alsønderup. Prædikestolsherme (p. 1450).

E.M. 1969

Dåbsfad, sydtysk, o. 1550—1600, med drevet fremstilling af spejderne med vindrueklasen omgivet af cirkelramme med (ikke meningsgivende) minuskel-skrift. Tvm. 51,5 cm. — 1755 anskaffedes et nyt messingbækken til fonten⁹, muligvis det nævnte.

Dåbskande, moderne, af messing. 1769 anskaffedes en ny †tinvandkande på 1½ pot⁹; den omstøbtes og graveredes 1830³⁷ og nævnes endnu i museums-indberetningen 1922.

†*Fontelåg* tidligst omtalt ved en reparation 1722⁹, sidst 1841³⁶.

†*Korgitter* og †*krucifiks* stafferedes 1745 af Hans Nielsen, Ganløse⁹.

Lille *krucifiks*, figuren 83 cm høj, nyere, af eg; på skibets nordvæg ved orglet.

Prædikestol (fig. 11 13) fra begyndelsen af 1600'rne, i renæssance, svarende til flere stole i Strø og Lyngby-Frederiksborg herreder, bl.a. Tjæreby og Lille Lyngby, som begge ifølge regnskaberne er udført af Bernt snedker, fra

E. M. 1969

Fig. 13. Alsønderup. Detalje fra prædikestol, evangelisten Lukas i storfelt (p. 1450).

hvis værksted også altertavlen (p. 1446) muligvis er udgået. Stolen, der i 1950'erne fik ny opgang og bærestolpe (jfr. note 25), har fire fag med evangelistrelieffer i storfeltsarkaderne over konsoller med reliefskårne navne: S. Matevs, S. Marcvs, S. Lvcas og S. Ioannes. Matthæus, hvis stilling med oprakt højre hånd og den lille engel, der rækker pennen op, kendes fra talrige samtidige prædikestole; han har klæde over hovedet, hvad der ellers plejer at være forbeholdt Lukas. På hjørnerne står påklædte hermer, nu kun een kvinde og to mænd. Såvel evangelister som hermer er langt livligere skåret end på værkstedets ældre, ganske ensartede stole og vidner om, at der er kommet nye kræfter til. *Himlen* svarer ganske til den, der 1652 leveredes af snedker Hansen, København, til Tjæreby kirke (p. 1403), men mangler nu englenerne med lidelsesredskaberne.

1727 skilte snedker Bøye Nielsen i Slangstrup den brøstfældige stol ad, opsatte den igen med en egeklods til understøttelse og forsynede den med nogle nye fyrreliister. 1754 hævdede Jens Christensen, Farum, stolen, gjorde en ny pille og stikbjælke samt ny bund og ny trappe med repos⁹; senere fornyedes trappen flere gange³⁸. 1841 blev stolen flyttet³⁶.

Stafferingen (den sidste, der er nævnt i regnskaberne, er fra efter 1864¹⁰) har karakter af en delvis staffing, idet alt »træet« er egemalet; evangelisternes dragter har forgyldning og lasurer på sølv, hermernes meget mørke, næsten sorte, karnationen stærkt rødlig. Frugter og draperier har guld og lasurer på sølv. Frisen er blå med forgyldt versalskrift (sml. Tjæreby p. 1404): »Evangeliwm est potentia dei ad salvtm omni credenti« (»evangeliet er Guds magt til frelse for enhver troende«). Himlens frise er tom; indramningen har guld, blå og sort farve samt enkelte røde og hvide profilled. — 1745 renoverede Hans Nielsen, Ganløse, stolen med smukke farver, som de forhen havde været (sml. altertavle)⁹. — †*Timeglas* repareredes 1661¹¹, og 1755 anskaffedes et nyt firfaget for 2 rdl. 48 sk.⁹.

Stolestaderne er fra slutningen af 1800'erne, uden døre. Østpanelet er dog barokt, med æggestavgesims og på sydsiden med spejle, der har konkave hjørner. I tårnrummet står fire gavlplanker af kirkens ældste stolesæt, fra 1550—75, af den i amtet almindeligt forekommende type: halvrundt afsluttede foroven, de to med roset i cirkelfelt, de andre med vifteroset over foldeværk (sml. f.eks. Tjæreby p. 1404 og Annisse degnestol p. 1379). Alle stader er egetræsådrede.

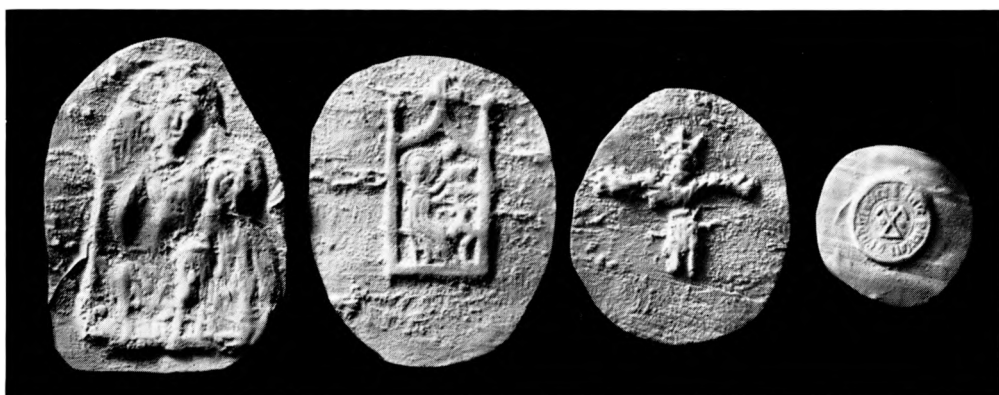
— 1645 fattedes 14 stole ved karlesiden, »hvorpå nu salig Hans Ulrik Gyldenløve har givet os en bevillingsseddel«²³. 1771 gjorde Søren Jensen, Farum, fire nye stole uden døre under tårnet, og året efter reparerede han 13 kvindestole og gjorde nogle nye bistøder (dvs. gavle) dertil; det nye træ i stolene maledes rødt. 1740 lod sognepræsten gøre en stol i koret til degnens og skoleholderens hustruer og børn⁹.

†*Skrifte- og degnestolene* maledes 1745 af Hans Nielsen, Ganløse, samt to lange stole imellem dem; 1748 omgjorde Jens Christensen, Farum, den forfaldne skriftestol, hvorefter den maledes af Hans Nielsen⁹.

†*Skab* med dobbelt lås og to nøgler til bøndernes eller landsoldaternes gevær er nævnt 1662 og 1764³⁹.

†*Pulpitur*. 1731 fik snedkermester Christen Jørgensen Smidt, Frederiksborg, betaling for et tværpulpitur til ca. 50 personer. 1741 malede Hans Nielsen, Ganløse, pulpituret, »som er af dukkeværk, tillige med sine piller; loftet derunder får blå limfarve«⁹. 1864 forlangte synet det egemalet¹⁰, 1932 vedtog man at fjerne det¹⁶.

Orgel leveret af Starup og Søn; fire stemmer; lille, afdækket med halvtæg, lyst eg⁴⁰. I skibets nordvesthjørne.

L. L. 1969

Fig. 14. Alsønderup. Klokke 1458, støbt af Jens Pedersen, Slagelse. Gipsafstøbninger af relieffer på legemet (p. 1453).

Pengeblok 1806, oprindelig i Skævinge (jfr. nedenfor). Blokken er af eg, bundet midtpå med fem tværbånd og foroven med eet; rektangulær, med svagt affasede hjørner, svagt tilspidsende opad og skåret i eet med sin karnisprofilerede sokkel. Årstallet er indskåret på soklens forside. Pengeslidse i nedfældet jernlåg. 1834 fik den ny lås og haspe, 1848 ny hængelås, »marne« med møtrikker og to skinner¹²; den store hængelås er endnu ved blokken. I skibet ved syddøren. 1811 hedder det i regnskabet: en tiloversværende kirkeblok i Skævinge, tilhørende sognets bønder, er blevet bortsolgt til og overflyttet til Alsønderup kirke for 14 rdl.⁴¹.

Pengetavle af enkleste art, kun en retkantet fordybning i et sortmalet brædt med fladt håndtag, ligger på pengeblokken. I regnskaberne fra 1662¹¹ og til 1841³⁶ omtales tre †pengetavler.

Salmenummertavler, enkle, med lav trekantgavl, sortmalede, til messingnumre. 1800 anskaffedes to sortmalede †tavler med 99 malede brikker til brug ved den nye salmebogs indførelse, udført af Jens Bendtsen, Hillerød; 1843¹² og 1864¹⁰ suppleredes de.

Skib i glas og ramme, hvorpå malet: »Givet til Alsønderup Kirke af Tømrer Carl Iørgensen Nejede 1951.« På skibets nordvæg ved fonten.

To †*ligbårer*, den ene til »smaae Folk«, bekostedes 1746¹⁴.

Klokker. 1) 1458, formentlig støbt af Jens Pedersen (Johannes Petri) i Slagelse, også kaldet Jes smed. Indskrift med dårligt støbte minuskler: »anno d(omi)ni mcdlviii ten torsdau nest efter corpus (christi) maria tillof d(omi)n(u)s ioha(nn)es roma« (»i Herrens år 1458 om torsdagen næst efter Kristi legemsfest (8. juni) Maria til lov. Hr. Hans Rom«). På legemet fire relieffer (fig. 14): Maria med barnet, 8 cm højt, to pilgrimsmærker, S.Birgitta, 6 cm, og S. Hjælper (sml. klokke 1472 i Kværs, DK. Åbenrå p. 1960) samt endelig et støbersigil, hvis bomærke svarer til Uldall fig. 245 fra klokken i Køge S. Nicolai (DK. Kbh.

Amt p. 226), som Uldall henfører til ovennævnte støber (jfr. også Grønholt p. 876). Hankene i Alsønderup har udvendig en bred flade med svagt antydet tovsnoning samt et huller i hvert af de affasede hjørner; indvendig er de afrundede. Hankene på Jens Pedersens klokker er i nogle tilfælde udvendig kantede og hulede, i andre prydes de af tofstave. Tvm. 93 cm⁴².

2) 1513, nederlandsk, støbt af Heinrich de Borch. Frakturagtige minuskler: »sante vit is myn naem heinricus de borch me feset(!) anno domini md^cxiii« (»sankt Vit er mit navn. H. de B. gjorde mig i Herrens år 15—100—13«). Indskriften står i en frise mellem dobbeltlinjer; herover er der en stiliseret blad-række med stilke og streger, der skyder op fra buernes sammenstød. Tvm. 93 cm. Angående nederlandske klokker i Danmark, se p. 228f. Begge klokker er nyophængt 1947 af Aug. Nielsen, Thubalka, Roslev, 1947⁴³.

†Klokker. Ved klokkeskatten 1602 afgav kirken en klokke på 2½ skippund 14 lispund⁴².

Klokkestol, gammel, af eg, til to klokker, fyldende hele det lille klokkerum: 3x2 Andreaskors på langsiderne og i midten, samt for enderne »trekvarte« Andreaskors (sml. Tjæreby p. 1408).

KILDER OG HENVISNINGER

RA. DaKanc. 1591—92. Fortegnelse på kronens gejstlige gods, indsendt af lensmændene i henh. til kgl. missive af 28. dec. 1580, Sjælland.

Ved embedet i Tjæreby. Kaldsbog for Tjæreby og Alsønderup sognekald 1909 ff. — Se iøvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Indberetning af J. R. Løffler 1892 (bygning og inventar), M. Mackeprang 1922 (bygning og inventar), Niels Termansen 1933 (altertavle, forundersøgelse samt 1934 (altertavle, restaurering), og N. J. Termansen 1946 (forslag og overslag til istandsættelse af prædikestol), Elna Møller og Erik Moltke 1947 (bygning og inventar).

— Undersøgelse af Elna Møller og Erik Moltke 1947 og 1969. Bygningsbeskrivelse ved Elna Møller, inventarbeskrivelse ved Erik Moltke.

Tegninger i NM. Våbenhusgavl og vestgavl ved Hans Hansen 1922. — *Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger*. Opmålinger, 1937, ved G. Damborg og K. Bramsen samt Hans Schack og Aage Madsen.

¹ S.R.D. VI, 134f. jfr. DiplDan. DaRigBr. 1. rk. V, nr. 138 og Roskildebispens jordebog p. 144. ² H. F. Rørdam: Danske Kirkelove I, 439. I Langebeks excerpter (nr. 40) hedder det: »Fra Æbelholt til Alsønderup kirke har i gamle tider været en brølagt vej, som nu er næsten ukendelig«. ³ KancBrevb., anf. dato. ⁴ Landebøgen p. 173f. ⁵ RA. DaKanc. Sognepræsternes designationer. ⁶ Jfr. LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø hrdr.s provsti. 1864—99. Synsprotokoller for kirker og præstegårde og LA. Kgl. Bygningsinspektører. Meldahl: Domænekirkerne pk. XXIII. ⁷ RA. Rtk. Bygningsadm. 1841—50. Kopibog. ⁸ Jfr. LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø hrdr.s provsti. 1864—99. Synsprotokoller for kirker og præstegårde og RA. Kultusministeriet. I. departement. 1848—1916. Journalsager. ⁹ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirke-rgsk. 1721—80. Sjællandske rytterdistrikters kirke-rgsk. ¹⁰ LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø hrdr.s provsti. 1864—99. Synsprotokoller for kirker og præstegårde.

- ¹¹ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerghsk. 1661—72. Frederiksborg amt. Strø hrd.s kirkerghsk.
- ¹² RA. Rtk. Rev. rgsk. Amtsrghsk. Frederiksborg amtsstue. 1800 II—1848 II. Kirkerghsk.
- ¹³ RA. DaKanc. Seks års kirkerghsk. indsendt i henhold til kgl. missive af marts 1620.
- ¹⁴ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1764. De kgl. kirkers inventarier i København, Frederiksborg og Kronborg distrikter. ¹⁵ Noterne 13 og 11. ¹⁶ Ved embedet i Tjæreby. Kaldsbog for Tjæreby og Alsønderup sognekald 1909ff. ¹⁷ I Maribo amt findes en hel række kirker, som viser udviklingen fra senromansk tid gennem 1300'rne og videre frem. DK. Maribo p. 1530. ¹⁸ Jfr. J. B. Løfflers indberetning. ¹⁹ Disse flankerer nu den yngre tårnbue, og den mulighed foreligger, at der på arkadens plads har været en tredie eller en vestdør. ²⁰ Nære paralleller findes på Valby våbenhus (p. 1236) og Melby vestforlængelse (Strø hrd.). ²¹ Den øverste profilsten i lysningen er skråt afskåret, og hvis denne afskæring er oprindelig, må stikket have været fladbuget. ²² Fremgangsmåden er ikke ulig den, man benyttede ved forhøjelsen af Blistrup tårn (p. 1264).
- ²³ RA. DaKanc. Protokol over indlæg til registre og tegneiser samt henlagte sager. 1481- 1650. 1645 juni-dec. Læg: ad 1645. VI. ²⁴ Jfr. note 12, året 1827. ²⁵ En selvbestaltet opmuring af alterbordet og samtidig en muret cementklods under prædikestolen. ²⁶ Jfr. note 9, årene 1741 og 1769, note 14, året 1764 samt RA. Rtk. Bygningsadm. 1782—1840. Journalsager, året 1830. ²⁷ Ved Niels Termansen. ²⁸ Jfr. RA. Rtk. Bygningsadm. 1782- 1840. Journal over indkomne breve, samt note 10. ²⁹ E. Moltke, i ÅrbOldkHist. 1955, p. 105. ³⁰ Samme forlæg ligger til grund for bl.a. altermaleriet i Rødovre, DK. Kbh. Amt p. 354. ³¹ På tavlens bagside malet: »Istandsæt 1934 af Niels og N. J. Termansen«. ³² LA. Kgl. Bygningsinspektorer. Meldahl: Domænekirkerne pk. XXIII. ³³ LA. Amtsstuer. Frederiksborg amtsstue. 1805—54. Kirkerghsk. med inventarielister og kopi. ³⁴ KancBrevb. 1561, 28. maj. ³⁵ Jfr. note 9, året 1769 samt RA. Rtk. Bygningsadm. 1782- 1840. Journalsager, året 1830. ³⁶ RA. Rtk. Bygningsadm. 1782—1840. Journal. ³⁷ RA. Rtk. Bygningsadm. 1782—1840. Journalsager. ³⁸ Jfr. noterne 9, året 1771, 12, året 1808 og 1830 samt 36, året 1823. ³⁹ Jfr. noterne 11 og 14; en tilføjelse til inventariet 1764 meddeler: delte skab lod den forrige degn, Povel Landholt, indmure i sin slue, hvor det endnu er. ⁴⁰ Ifølge meddelelse fra sognepræsten har orglet været brugt i Karlebo kirke ca. et år, »samt været udlånt til en kirke mere.« ⁴¹ Jfr. note 12. Om denne sag oplyser regnskaberne i Skævinge 1806: »Kirkeværgeren Anders Andersen nedstyrede 1ste Juule Dags Kirke Tavle Penge med stort Bulder i Gaardmand Hans Olsens egenraadig opsatte nye Blok i Kirken, som er Kongens, hvortil disse u-edsvorne Mænd har bemægtiget sig Laas og Nogle og selv bruger efter eget gotbefindende, hvilket til vedkommende ei strax er anmeldt men endnu fortiet og uafgiort«. ⁴² Uldall henfører (p. 187) klokken til en ukendt støber, muligvis Johannes Henrici, da bogstavtyperne i form og størrelse minder om denne støbers. ⁴³ E. Gribsø, i ÅrbFrborg. 1934, p. 61 f.

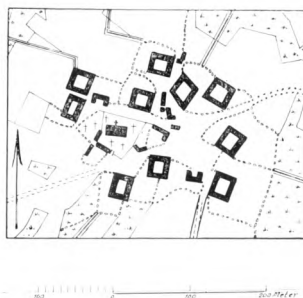

Fig. 15. Alsønderup. Landsbyplan 1778.